

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Az Ujság. 1914. évf. 72. sz. — *Kemény Zsigmond ércemléke Alvincen.* A nagy regényírónak az alvinci Kemény Zsigmond-olvasókör emlékművet akar állítani. Ebből a célból bizottság alakult, amely lelkes hangú felhívást bocsátott ki. Az adományok az emlékbizottsághoz Alvincere küldendők. — *Mikszáth jövője.* Rövid tudósítás Rubinyi Mózesnek 1914 márc. 24-én a Szabad Egyetemen tartott előadásáról. Az előadás szerint Mikszáth angol mintái: Bret Harte, Dickens, Macaulay. A magyarok közül hatottak rá Jókai Mór, Beöthy Zsolt. Hagyományának folytatói: Gárdonyi Géza és Sebők Zsigmond.

U. i. 73. sz. — *Arcturus: Nemzeti bibliográfiánk.* Rövid fejtegetés abból az alkalomból, hogy Köhalmi Bélának ugyanerről a tárgyról szóló röpirata megjelent. A cikkíró is fontosnak és sürgősnek tartja a nemzeti könyvészeti kimutatás elkészítését.

U. i. 76. sz. — *Miskolczy Simon János: A Mikszáth-család harmadfélszáz éves története.* Szerző, mint cikke elején mondja, eredeti kútfők alapján megírta a Mikszáth-család történetét a XVII. század közepe óta napjainkig. Cikkében kutatásai eredményének rövid kivonatát adja. A nagy író régi tudománykedvelő családból származott. Elődei, kevés kivétellel, az 1700-as évek óta az ág. ev. papi pályán működtek. Már ötödik ősapja is Nógrádmegyében lakott. Első ismert őse az 1650 körül született Mixadt Mátyás volt, kinek hasonló nevű fia 1707 márc. 22-én avattatott ág. ev. pappá. E klasszikus műveltségű papelődök emléke gyakran szeme előtt lebegett az író Mikszáthnak is. (Szent Péter esernyője, Prakovszky.)

Adalékok Zemlénvármegye Történetéhez. 1914. évf. 1. sz. — *Szirmay Antal élete.* Kazinczy Ferencnek a Felsőmagyarországi Minerva 1825. évf. ban közzétett Szirmay életraja újból közölve, a Kazinczy szövegében előforduló latin helyek magyar fordításával. — *Dongó Gy. Géza: Kazinczy Ferenc levelei vármegyénk archívumában.* Közli K. F. egyik magyar nyelvű hivatalos levelét, melyet iskolai ügyben intézett a zemlénmegyei vicispánhoz. (1787 szept. 10.) — *Dongó Gy. Géza: Kazinczy Ferenc «Punyi» lova 1809-ben.* K. F. az 1809. évi nemesi fölkelésben nem vett részt, hanem 50 forinttal megváltotta magát, utóbb azonban visszakérte a váltságdíjat s a pénz helyett egy lovat bocsátott Zemlénmegye rendelkezésére.

Alkotmány. 1914. évf. 59. sz. — *A magyar drámairók.* Komikus, hogy az Alkotmány, a tradíciók buzgó őre, támadja Szász Károlyt, a Magyar

Irodalomtörténeti Társaság közgyűlésén előadott, nagyhatású elnöki beszédéért. A selejtes cikk egyébként a Világ 58. számából van kiollózva, természetesen a forrás megnevezése nélkül.

Budapesti Hirlap. 1914. évf. 63. sz. — *Petőfinek új szobra lesz*. Kis-kunfélegyházán, hol Szülőföldemen c. költeményét írta, szobrot készülnek állítani Petőfinek. Kneffel Béla egy Petőfi-emléklapot adott ki a szobor-ügy szolgálatára.

U. i. 65. sz. — *Alfa: Az új Shakespeare*. A Kisfaludy-Társaság új Sh.-kiadásának a tervezetét ismerteti. Akik a régi fordítók közül még élnek: Lévay, Rákosi átdolgozták korábbi fordításukat. A többit kijavítják, jegyzetekkel látják el, de a Vörösmarty-, Petőfi-, Arany-féle fordításokhoz, indokolt kegyelettel, nem nyulnak: ezeknél minden új hozzáadás a jegyzetek közé szorúl. Minden egyes színmű külön kötetben lesz.

Budapesti Szemle. 1914. évf. 3. sz. — *Berzeviczy Albert: Megemlékezés B. Kemény Zsigmondról*. Különösen mint essay-író méltatja. Idevágó műveit mind a forradalom után írta K. Zs. az akkori idők kényszerű otiumában. Lelke mély rokonságban volt azon kor borongó hangulatával. Komor, fatalisztikus felfogás jellemzi, mely azonban tárgyilagosságát s ítéleteit nem zavarja meg. A két Wesselényiről s Széchenyiről írt tanulmányai Macaulay hatását vallják, de személyes emlékei s tapasztalatai, s az idő közelsége erős egyéni színt és drámai élenkséget kölcsönöznek előadásának. A hajthatatlan politikai jellemek iránt erős rokonszenve van, de mértéket tart, s az adatok fogyatékát csodás intuícióval pótolja. De az az axiómája, hogy Kossuth és Széchenyi oly ellentétben állanak egymással, hogy egyikük igazolása a másik kárhóztatását vonja maga után: ma már nem állhat meg. Politikai műveit, nagy történelmi távlat, lélektani mélység, hideg ítélet jellemzi. A forradalom után higgadtan elemzi, magyarázza a forradalmat, de kifejti az egész keleti s a hazai nemzetiségi kérdést is. Előrelátása meglepő; távolabbi jövőben sok minden bekövetkezett, mit ő szükségkép eljövendőnek látott; csak az olasz függetlenségi s egységi törekvések kicsinylésében tévedett. Erős hatása volt az 1867.-i kiegyezésre s Deák nemzetiségi és horvát politikájára. Stílusa bár egyenetlen, vannak megragadó ékesszólású részletei. — *Beöthy Zsolt: Kemény, a regényíró*. Legkisebb külső megfigyelése mindig belső léleklátássá lesz; a külső ő neki még azt is elárulja, amit titkolni akar. Jellemrajzai sohasem merülnek ki egy-egy feltűnő vonással. Uralkodik ugyan alakjain egy-egy gondolat, szenvedély, melynek rajbai, fanatikusai, de nem tipikus képviselői; főjellemvonásuk ezerféle jelentkezésben és alkalmi színezetben válik változóvá. Ellentétben az egyszerű lelkeket ábrázoló Arannyal, ő a bonyolult, összetett lelki ábrázolatok mestere. Embervilágának így rajzolt képe a sorssal folytatott küzdelmökben teljeseedik ki. Valamennyien az emberi erő elégtelenségének képei a sorssal szemben. Erőnk érzete csak elbizakodásba visz, legnemesebb érzéseink mértéktelenségre ragadnak, logikánk makacsságunkat támogatja. A sors könyörtelen hatalmát nemcsak meséjé-

ben példázza, utal rá hősei kiválasztásával is: szereti különösen a szellemi élet magaslatain forgolódo hősöket, s az ő elméjüket s lelkesedésüket is erőtlennek mutatja amaz ellenféllel szemben. Nemcsak a számító vétek: a rövidlátó, makacs vagy ferde útra csalt erény is kiszolgáltat sorsunknak. K. Zs. költői dogmája az eredendő emberi gyarlóság. Nemcsak tragikai felfogással, hanem tragikai érzéssel is nézi s mutatja az életet. Humor, mosoly az ő világába alig talál utat. Nemcsak egyesek tragédiái: nemzeteknek egyetemes, nagy világi is bűvös erővel vonzzák képzeletét. S mégis vonz e komor világ, mert K. Zs. emberszeretete vezet. Ez költészete legmélyebb problémája: a pesszimizmus mint emberszeretet. Csupa áldozatokat lát, de az áldozatokkal «ott van szíve a gyászpadon». Madách pesszimizmusa enyhébb, nyugodtabb: Kemény csak a lemondás mentsvárát ismeri s szubjektivitása ott lüktet stílusában is. Képzetele, a lélekelemzés szolgálatában, megrázó erejű drámai jelenetek egész sorát alkotja meg. Elevenen él és nyilatkozik benne az emberiség egész történeti világa: a politikai és vallásos, a tudományos, irodalmi és művészeti egyaránt. Nemcsak történetfilozóf, hanem igazi történeti költő, ki a történelem erőit, eszméit eleven emberekben s képekben teremti szemünk elé. Nagy művésze annak a költői synchronistikának, mely az egykorú nagy események fényét, árnyékát egy-egy távoli kis emberi élet útjára veti. A korok külön színét, képét éles precizitással fogja fel s érezteti. Hogy nem népszerűt, az nem művészi fogyatkozásaival magyarázható; nagy műveltséget s komolyságot kíván: a közönségnek még hozzá kell nevelődnie. — *Rákosi Jenő: Kemény Zsigmondról* (1. folyóiratunk: III. 265.) — *Hegedüs István: Kemény Zsigmond emlékezete*. Költemény. — *d.: Szalay László levelei*. Ismertetés. — *Tankó Béla: Szigetvári Ivánnak, A komikum elmélete c. művét ismerteti*. — *gr.: Buda halála németül*. Mauer Károly újverbászi aljegyző műfordításának ismertetése.

Das Literarische Echo. 1914. évf. 11. sz. — A folyóiratok szemlájében részletek vannak közölve Weber Arthur cikkéből: *Der Tod des Dichters Zrinyi*. (Ungarische Rundschau. 1914. 1. sz.) — A hírek rovatában olvasható, hogy *Jellinek*, a pár évvel ezelőtt meghalt bécsi germanista, a világ-irodalomban előforduló összes tárgyak és motívumok rendszerezett cédulakatalogusát hagyta hátra, melyből ő egy nagy szótárt (Stofflexicon) szándékozott összeállítani. A magyar kutatást is érdeklő gyűjtemény most eladásra kerül.

Deutsche Literaturzeitung. 1914. évf. 10. sz. — *Rácz Lajos* ismerteti *Pintér Jenő* magyar irodalomtörténetének III. és IV. kötetét. (1772—1831.)

Egyenlőség. 1914. évf. 13. sz. — *Kálmán Ödön: A legrégebb magyar zoltárfordításról*. Cikkirő megjegyzéseket fűz Borbély Istvánnak az Egy. Phil. Közöny f. évi 1. számában közölt értekezéséhez s bizonyítékokat hoz fel arra nézve, hogy Bogáthi Fazekas Miklós zoltárfordítása nem unitárius, nem is davidista, hanem szombatos szellemben készült.

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1914. évf. 4. sz. — *Zolnai Béla: Szigligeti „Szökött katoná”-jának külföldi elemei* (III.). A katonadrámák² hatása. A katoná Lessing (1767.) és Sedaine (1769.) előtt általában komikus alakként szerepelt a világirodalom vígjátékaiban. A Szökött Katona első felvonásának legfontosabb eseménye a vasvillás katonafogdosás. A német katonadrámákból sem hiányoztak az effajta jelenetek. Lessingnek köszönhetik a katonadrámák egy főtipusnak mintáját is: Tellheim alakja ez. A magyar vígjáték hazafias kapitányai visszavezethetők erre az alakra. Szigligeti Völgyi ezredest a Tellheim-típus mintájára alkotta meg. Völgyi is, mint Tellheim, a szerelem és büszkeség konfliktusában áll előttünk. Ezután szerző a szökött katonáról, mint drámai hősről értekezik. A szökött katoná, mint színpadi alak nagyjában ugyanazon a fejlődésen ment keresztül, mint a katoná tipusa általában: vígjátéki alakból tragédia hőssé emelkedett. E típus eredete az olasz commedia dell'arte-ban keresendő. A későbbi deserteur drámák semája megtalálható Carlo Goldoninál, a *L'amante militare* (1751.) c. színművében. Itt már látható a két alapmotívum: a szerelemből dezertáló katoná és a halálbüntetéssel való színpadi hatáskeresés. A fegyelem áldozata iránt való részvét fölkeltségének szellemében írta meg Michael Jean Sedaine idetartozó darabját: *Le Deserteur* (1769.). Ebben mintha csirájában már meg volna az a helyzet, mely Szigligetinél, hol a szökött katoná természetes fia Camilla grófnőnek. Érdekes kuriózum az itt említendő darabok sorában P. Foucher és A. de Iavergne katonadrámája: *Le Transfuge* (1836), mely magyar milieu-ben mutatja a deserteur alakját. E dráma portugál nyelven is megjelent. Mindezekből látható, milyen tekintélyes hagyomány előzi meg a Szökött Katonát. — *Moravcsik Gyula: A csodaszarvas mondája a bizánci írónknál* (I.). Szerző a hunmondák eredetének kérléséhez óhajt egy újabb részlettel hozzájárulni, mikor a huntörténet csodaszarvas-mondáját a bizánci írók feljegyzései alapján veszi vizsgálat alá, rámutatva a huntörténet és hunmondakutatás szempontjából eddig kelleleg nem értékesített görög forrásokra. A monda történeti magvát a hunoknak egész Európa sorsára kiható betörése teszi. E mondai elbeszélések első feljegyzését az V. századi Sozomenos egyháztörténetírónál találjuk. Műve eddig a magyar hunmondakutatók figyelmét elkerülte. Sozomenos két változatot közöl: „Történt . . . hogy egy bögöly-üldözte tehén átkelt a tavon, a pásztor követte, s megpillantva a túlsó partot, hírt adott róla földieinek. Mások azt beszélik, hogy menekülő szarvasünő mutatta meg hunvadászoknak a vízborította utat” stb. Sozomenos érzésének Eunapios volt a forrása, aki 14 könyvből álló művében, amelyet ma csak a Konstantinosi kivonatokból ismerünk, megírta a 270—404. terjedő kor történetét. Hogy a hunok eredetével valóban foglalkozott, azt az V. század második felében élő Zosimos munkájából is megállapíthatjuk, aki Eunapios művét felhasználta. Eunapiost, ezt a IV—V. század határán élő írótk kell a hunok mæotisi átkelésére vonatkozó mondák első feljegyzőjéül tekintenünk. Sozomenos után egy század mulva csaknem egyszerre jelenik meg a monda Prokopiosnál és Jordanesnél. Mind a ketten elbeszélik az Aquileia ostromához fűződő gólyamondát.

A két író közös forrása Priskos rhetor, aki Attila itáliai hadjáratainak történetét is megírta. A mondát a bizánci történetírók közül Prokopius folytatója. Agathias is elmondja. A X—XI. századi bizánci krónikások egy csoportjánál még egyszer felbukkan a monda, de már eltorzult alakban. Ezek szerint a csodaszarvas a gótokat vezeti át a Mæotison. — *Váczy János* Szalay László leveleinek kiadását, *Gálos Rezső* Balogh Árpád Ányosnak Dayka Gáborról írt programmértekezését, *Alszeghy Zsolt* Röder E. Ákosnak A kuruckor érzésvilága c. dolgozatát ismerteti. — *h*: *Ágnes asszony latinul*. A Scriptor Latinus c. folyóirat (X. évf. 2. sz.) latin fordításban közli Arany J. ismert balladáját. — *Fest Sándor*: *Magyarország angol regényekben*. Szerző két regényt ismertet, melyekben magyar vonatkozásokkal találkozunk. Egyik: Smolletnek 1753-ban megjelent Ferdinand Count Fathom c. regénye; a másik Miss Anna Mary Porternak valamikor sokat olvasott elbeszélése 1807-ből: The Hungarian Brothers. — *Weber Arthur*: *Pyrker és Körner*. Körner Zrinyijében sehol sem lehet Pyrker hatását bizonyítani. Valószínű, hogy a német költő nem is ismerte az egri érsek művét. — *Gesztesi Gyula*: *Bürger és Berzeviczy Gergely*. Bürger egy szatirikus versének ismertetése, melyben Berzeviczy neve is előfordul. — *Barla-Szabó Titusz* a Halotti beszéd kora c. dolgozatáról írt bírálatra tesz megjegyzéseket. — *M—ch* akkorra igéri részletesebb válszát, mikor szerző mindazt, amit, szerinte, ma hibásan tud, más helyen jobban kifejti. — *eo*. Röviden bírálja Erdélyi Lajosnak A Halotti beszéd nyelvjárása c. dolgozatát.

Élet. 1914. évf. 11. sz. — *H. A.*: *Szigligeti Ede ünneplése*. A költői és színi hatás küzdelméhez Sz. teljes határozottsággal s rátermettséggel állt az utóbbinak a szolgálatában. Ünneplése a szunnyadónak vélt nemzeti érzés meglétéről tett kétségtelen tanúságot.

Huszadik Század. 1914. évf. 3. sz. — *Sas Andor*: *Szigligeti Ede*. Sz. E. nem volt jelentékeny költői tehetség. Hiányzott belőle Széchenyi és Kosuth korának nagysága. Alakjaiban se mélység, se hév, se szenvedély. Korjellemező és művészi értékben Arany és Petőfi mögött messze elmarad. Mégis félszázadon át uralkodott az eredeti magyar műsoron s ő az újabb magyar műveltség heroikus korának legnagyobb hatást tett drámaírója. A közönség a könnyű táplálékot szerette és szóiakozni óhajtott. Hiába bírálták a magyar kritikusok, Szontagh Gusztávtól kezdve Péterfy Jenőig, hiába haragudtak rá író társai, Szigligeti győztesen állta az ostromot. De ha tragédiát nem tudott is írni, vígjátékaiban kedvesen tártá fel a magyar nemesi és polgári családok ártatlan belső dolgait. Népszínművei tele vannak valószínűtlenségekkel: romantikus társadalmi rajzok a XIX. század közepéről.

Irodalomtörténeti Közlemények. 1914. évf. 1. sz. — *Váczy János*: *Kazinczy 1790—1794-ig kiadott fordításai*. (Hamlet. Goethe Stellája. Wieland Diogenese. Lessing meséi. Herder paramythionjai. Veit Weber Vak lan-

tosa.) E fordítások jelentősége, hogy a magyar irodalmi nyelv művelésének és fejlődésének valóságos mérőföldmutatói. Stellája a magyar drámai fordítások első sikerült kísérlete. Úgy ez, mint a Diogenes fordítása számos új színezetű kifejezéssel gazdagítja stílusunkat. A Vak lantos-ban a komorság festői színezésével, a görög példázatokban a nyelv erélyével, a mesékben pedig a józan egyszerűség jellemző kifejezésével gyarapítja a magyar stílt. A magyar elbeszélő prózai stíl bája tudatos művészettel e fordításokban nyilvánul először feltűnőbben. — *Kropf Lajos: Egy ismeretlen magyar költő Skóciában.* Szerző egy régi számadáskönyv alapján megállapítja, hogy 1628-ban egy magyar költő járt Skóciában, versei azonban, melyekért tiszteltdíjat is kapott, épp úgy ismeretlenek, mint neve. — *Gragger Róbert: Irodalomtörténeti forrástanulmányok* (III.). A peleskei nótárius alakja nálunk épp oly népszerű lett, mint Ausztriában bécsi mintája. Irodalmi folytatásai Gaal Györgytől: A tudós palótz s Verseggy Ferenc munkája: Kolomposi Szarvas Gergely. Mint Richter falusi embere évtizedekig írta leveleit és hálás bohózati motívumot adott a színpadnak, úgy Gvadányi műve is anyagot adott a legjobb régi magyar bohózat számára. Gaál József Peleskei nótáriusában két főelem van: a népi és a varázslatos. Amaz a német színjáték kedvelt komikus főalakjára, a Hanswurstra megy vissza, emez pedig az angol komédiások hagyományában gyökerezik. Gaal forrásait illetőleg: a keret, a megegyezés Tóti Dorka és az Éj királynője közt: Faust-paródia. Az epikus tárgynak drámaivá való feldolgozásához technikai szempontból másik mintája, Angely Lajosnak: Die Reise auf gemeinschaftliche Kosten c. darabja, melyet magyarul is színpadra hoztak. Míg elején Faust-paródia indítja meg a cselekvényt, a végén az Ördög Róbert paródiája segít a csomót megoldani. Gaal a cselvígjátéknak Kisfaludy mintájára hazafias célt is adott a külföldieskedés kigúnyolásával. A színpad és nézőtér összekeverése a romanticizmusnak formákat szétbontó törekvései óta igen kedvelt fogás volt. Gaal az idetartozó jelenetet Kotzebue a Das Intermezzo című darabjából vette át. — *Vargha Damján: A legrégebb magyar bűnjegyzék forrása.* Osseg csehországi ciszterci rendű kolostor könyvtárában a 8. számú latin kézirat 15b és 16a lapjain XIV. századi írásban három részben bűnök jegyzékét találjuk. Ez a bűnjegyzék részben teljes hűség szerint meg van a Nádor- (Nyelvemléktár XV. 287—289. l.) és a Nagyszombati-kódex (Nyelvemléktár III. 114—115.) lapjain. Az egyezés tökéletes, de a latin jegyzékben több a felsorolt bűn. A szövegkritikai összevetés kétségtelenné teszi, hogy a magyar vagyis a kódex-fordítás eredetije, vagy ez a bűnlajstrom, vagy ennek valamelyik kisebb eltérésű változata. — *Nagy Sándor: János vitéz és Toldi* (I.). A János vitéz egyik legfőbb irodalomtörténeti érdeme, hogy Arany Toldijának megalkotására serkentőleg hatott. A két mű jellemalakjait illetőleg majdnem kizárólag csak Jancsi alakjának hatásáról lehet beszélni. A mese inkább általánosságban hatott. Mindkettőben egy érzelmes történet vegyül egy külsőbb érdekűvel. Abban is egyeznek, hogy mindkettőben az események folyása kétszer meg van szakítva lelki események rajzával. Az időpont gyakori emlegetése tekintetében is látunk egye-

zést. Szerző ezután a párhuzamok egész sorával mutatja ki a János vitéz részletes hatását a Toldi eseményeire. Végül azt hangoztatja, hogy legkevésbé látszik a hatás a szerkezetben, az eredmények okozatos összefüggésében és a kikerekítésben. — *Ihorvát István Mindennapijából* a nyolcadik közleményt kapjuk. Sok szó esik benne: Verseghy Ferencről, Virág Benedekről, Vitkovic Mihályról, Dugonics Andrásról, Révai Miklósról, Schedius Lajosról, Kovacsics Mártonról, Kulcsár Istvánról, Horányi Elek-ről és másokról. Érdekes egyik megjegyzése (márc. 1.): «Verseghi több ízben rebesgeti Herdert, pedig nem sok hasznát vette. Ellenben Jenisch-ről, kit néhol szóról-szóra kiírt, semmit sem látszik tudnia.» — *Dézső Lajos: Régi magyar verseskönyvek ismertetése* (III.) címen mintaszerű pontossággal teszi közzé a Lugossy-kódex kiadatlan verseit. Ezek: Adhortatio optima ad judices. Tüköre és példája, ez jelen való romlandó életnek. Cantio optima. Két címnélküli vallásos ének. Historia de moribus in convivio. Historia de Victoria Gedeonis. — *Császár Ernő: Arany János öt levelét közli. Hármat közülök Jókai Mórhoz írt Arany, a negyediket E. Mikes Rózához, az ötödiket Simonffy Kálmánhoz.* — *Gálos Rezso Munkácsy Jánosnak Ormos Zsigmondhoz írt négy levelét közli.* — *Vértesy Jenő: Szabó Károlynak Gyulai Pálhoz intézett nyolc levelét teszi közzé.* — *Alszeghy Zolt: Vértesy Jenőnek A magyar romantikus dráma, Kardos Lajos: Morvay Győzőnek Byron Magyarországon, György Lajos: Váczy János Tompa Mihály életrajza c. műveit, Vargha Damján: Katona Lajos irodalmi tanulmányait ismerteti.* (E művek ismertetését l. folyóiratunk: III. 117., 137., 116., 112. l.)

Könyvtári Szemle. 1914. évf. 3. sz. — *Király György: Magyar irodalomtörténeti bibliografia.* Az Irodalomtörténeti Társaság megbízásából készülő Magyar Irodalomtörténeti Kalauz beosztásának vázlatos ismertetése. — *Kremmer Dezső: Enciklopédia- és lexikonirodalmunkról* címen régibb irodalmunk enciklopediaszerű műveit ismerteti röviden. — *Haraszi Károly: A magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem a multszázad első felében.* Adalékok.

La Bibliofilia. 1913. évf. 8. sz. — *L. Zambra: Corriere d'Ungheria.* Ismertetések a Magyar Könyvszemle tartalmáról és a hazai könyvtárak állapotáról. Meleghangú megemlékezés id. Szinnyei Józsefről.

Magyar Könyvszemle. 1914. évf. 1. sz. — *Rexa Dezső: Az első (?) kassai nyomtatvány.* Az árva megyei Csaplovits-könyvtár egy kolligatumból került elő az az 1609-ből való nyomtatvány, mely oratio funebris stb. címen egy Illésházy István feletti latin nyelvű halotti beszédet foglal magában, s amelyről szerző következtetés alapján állítja, hogy kassai nyomdatermék. — *Gulyás Pál: Az Illésházy nádor felett mondott búcsuztató nyomtatási helye és szerzője.* (Hat szöveggközi másolattal.) Szerző megállapítja, hogy a Rexa által felfedezett Oratio funebris szerzője Berger Illés királyi történetíró, aki a XVII. század elején Pozsonyban is

megfordult. Lehet, hogy ott nyomatta ki művét, bár az sem lehetetlen, hogy valamelyik bécsi nyomdában. — *Vidéki könyvtáraink 1912-ben.* Nevezetesebb mozzanatok: 1. A Ráday-könyvtár végleges elhelyezést nyert a IX. ker. Ráday-u. 28. sz. alatt. 2. A debreczeni ref. főiskolai könyvtár szépen fejlődik; állandó baja azonban, hogy az igazgató kivételével a személyzet folyton változik. 3. Gyulafehérvárott a Batthyány-intézet gyűjteményei az 1912. évben helyeztettek állami felügyelet alá az intézet felettes hatóságának, az erdélyi püspöknek kívánságára. 4. Pozsony városa elhatározta, hogy a közkönyvtár egész átlagát átadja az új egyetemi könyvtár céljaira, melynek létesítésére 300,000 koronát szavazott meg. 5. A sárospataki ref. főiskola könyvtára gyarapodott kilenc Tompától és 45 Kazinczy Gábertől származó levéllel. Utóbbiak Lévay Józsefhez vannak intézve. 6. Sümegen az Állami Darnay-Múzeum könyvtára megszerezte Kölcey, Tompa és Jókai néhány levelét és kéziratát, Kisfaludy Sándor Somló c. regéje kéziratát (200 K-ért), továbbá, 1500 korona államsegélyen, a Kisfaludy-család birtokában volt ereklyéket. Közöttük van Kisfaludy Sándornak 67 kézírata, üveges könyvtárszekrénye és testőrkori katona-ládája vasból. — *Gulyás Pál: Magyar szépirodalom idegen nyelven a M. N. Múzeum könyvtárában.* Az előző füzetben megkezdett érdekes összeállítás folytatása. Deli (Thallóczy Lajos), Dóczi Lajos, Endródi Sándor, b. Eötvös József, Falk Zsigmond, Farkas András, Fáy András, Földes Imre, Gaal Karolin, Garay János, Gárdonyi Géza, Gyulai Pál, Hatvany Lajos, Heltai Jenő, Helvey Lajos, Herceg Ferenc műveinek német, francia, olasz, cseh, szerb és dán nyelvű fordításainak könyvészeti jegyzéke. — *Harsányi István: A Rákóczi-könyvtár és katalógusa.* A régebbi közlés folytatása. — *Kemény Lajos:* Batsányi Jánosnak a Magyar Múzsza elkobzására vonatkozó, 1793 április 5-ről kelt Kassa város tanácsához intézett latin nyelvű iratát közli. — *Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtára állapotáról az 1913. év utolsó negyedében.* E jelentésből kiténik, hogy a kéziratár többek közt egy Petőfi-ereklyével is gyarapodott. A szerzett anyag legbecesebb darabja Peti Józsefné, Jókai Mórról szóló emlékirata, melyben a nagy író közeli rokona teljes közvetlenséggel jegyri le Jókai egész élete folyását s melyet a szerző több Jókai-írta s Jókaihoz írt levéllel együtt ajándékozott a Múzeumnak. Ezenkívül Arany János, Tompa Mihály, Fejér György, Szász Károly leveleivel is gyarapodott az irodalmi levelestár. — *Holub József: A budai könyvtár állapota a XVI. század végén.* Reinhold Lubenau útleírásának Mátyás király könyvtárára vonatkozó részlete. Szerzője egy német gyógyszerész, vándorútjában, 1580—81-ben és 1587-ben megfordult Magyarországon is. Tapasztalatai alapján írta meg öreg korában útleírását, melyből az idézett rész való.

Magyar Kultura. 1914. évf. 6. sz. — *Mihályfi László: A tárcákról.* E buján tenyésző hirlapi műfaj tönkreteszi az igazi novellát. Alig van közte eredeti. Tartalmilag másolják az idegent. Némely jobb írónk azóta hanyatlik, mióta tárcákat ír. A «beérkezett» írótól mindent kiadnak. Tárnyuk ugyanaz az egy kaptafára húzott erotika; nem igazi realizmus, csak

fogásokkal erőködik felkelteni az illuzióját. Gyakran a tudományt, műveltséget kívánná szolgálni, de dilettáns vagy tudatlan kompilátorok írják. «Sok újságunkat intelligensebb közönség olvassa, mint írja»; viszont «a lapokat szídják, lenézik és mégis olvassák». — *ssa*: *Szigligeti*. Rövid megemlékezés.

U. i. 7. sz. — *Tordai Ányos* ismerteti Mindszenty Gedeon verseinek új kiadását.

Magyar Nyelv. 1914. évf. 3. sz. — *Badics Ferenc*: *Gyöngyösi-magyarázatok*. Befejezése a múlt évi utolsó füzetbeli közleménynek. — *Q.*: *A Nagy Szótárról*. Az anyag gyűjtése örvendetesen halad. Az adatok teljes száma eddig: 1.640,495. — *Melich János*: *A tihanyi alapító oklevél egy helyéről*. Példával bizonyítja, hogy a leggondosabb oklevélkiadások is nyelvészeti célra csak az eredeti megtekintésével használhatók. — *Erdélyi Lajos*: *A Halotti Beszéd «íráshibái» és olvasásuk*. Vitatja Szinnyei Józseffel szemben, hogy a H. B. nem okvetlenül másolat.

Magyar Nyelvőr. 1914. évf. 3. sz. — *Kulcsár Gyula*: *Stiliztika és nyelvészettika*. E két terület elhatárolása. — *Pitroff Pál*: *A «Felelet a mondolatra» egy érdekes példánya*. A győri püspöki szeminárium könyvtárából ismerteti a Felelet egy példányát, mely Kölcseytől eredő javításokkal van ellátva s így világot vet a mű eddig érthetetlen, vagy félreértett helyeire. Ugyanott Kazinczy Munkái-nak (1814., 1815., 1816-ban megjelent) kötetei, melyek Kölcsey kézírásával, tele vannak a Kazinczy műveinek hibáira és főképp stílusára vonatkozó megjegyzésekkel. — *Simonyi Zsigmond*: *Egy érdekes igealak*. A Jókai-használta «dohányozék vala» alakról.

Magyar Társadalomtudományi Szemle. 1914. évf. 3. sz. — *Gaal Jenő*: *Széchenyi és Kölcsey a nemzeti érzésről*. Sz. és K. dicsérete.

Matematikai És Fizikai Lapok. 1913. évf. 6—8. sz. — *Gulyás István*: *Bolyai Farkas zenészeti dolgozata*. Közl. B. F. ifjúkori művét, melynek eredeti kéziratát Rados Ignác találta meg a marosvásárhelyi ref. kollégium könyvtárában. A nagy matematikus fellengős stílussal fejtegeti, hogy a «musika a' szív szószóllója — a belső világ' nyelve, a' hol a' külsőnek minden nemzeti szó-tárjai elfognak —, 's ez egyedül minden nemzet' érzékeny lelkeinek köznyelve». Elmélkodik arról a zenéről, mely a lelket nemesíti: «a' földet elvesztettnek mennyet ad, a' csüggedőnek bátorságot 's az eltévelyedőnek az örökkévalóságba mutató bel-mágnest megeleveníti». Keresi, mi okozza a zene hatását s magyarázza, hogy a zenei hangok (zen-ek) rezgésszámai (zenszámok) között milyen összefüggés áll fenn.

Múlt És Jövő. 1914. évf. 4. sz. — *Szilágyi Géza*: *Ignotus*. Az irodalomtörténetíró zavarban lesz Ignotussal szemben, alakja annyira komplex, munkássága oly sokoldalú. A modern magyar líra egyik legegységibb bélyegű képviselője, jeles novellista, s főleg kitünő esszé-író. «Ennek az

essayistának döntő szerep jutott abban a szabadságharcban, amelyet a modern magyar irodalom a legutóbbi tizenöt esztendő során makacs konzervativizmus, fekélyes kulturátlanság, babonás előítélet, vak értetlenség és süket közöny ellen diadalmasan megvívott. A szabadságharcban, amelynek egyik fővezére Ignotus, főhadi tábora pedig az Ignotus-alapította Nyugat volt, a fővezér ezt a jelmondatot írta vörös lobogójára: «A művészet souverain, mindent meg szabad csinálnia, amit meg tud csinálni.»

Múzeumi És Könyvtári Értesítő. 1914. évf. 1. sz. — *A hallei egyetemi könyvtárral kapcsolatos magyar könyvtár.* Raffay Sándor evang. lelkésznek a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsához beadott jelentése az 1724. évben alapított könyvtár multjáról és jelenéről. (V. ö. folyóiratunk: III. 130.)

Művészet. 1914. évf. 1—2. sz. — *Lázár Béla: B. Eötvös József művészetpolitikája.* Eötvös tudta, hogy az államnak támogatnia kell a művészetet; oly feladatokhoz kell juttatnia, melyek magasabb szférába ragadják s felmentik attól, hogy a művészileg pallérozatlan tömegnek legyen a rab-szolgája. Az állam feladatát kettősnek látta: nevelni kell a művészeket és a tömeget. Első dolga volt a művésznek pártolása; itt persze egyéni ízlés vezetett, melyet azonban messzenéző belátás irányított. A történeti festészetet karolta fel különösen. Az ő általa 1869-ben hirdetett pályázatnak köszönhetjük Benczur «Vajk megkeresztelését», Székely «V. László neveltetését», Madarász «Bethlen korát». A tájképnél is történelmi staffaget követelt s Ligeti Antallal megfestette «Mátyás visszatérését Hunyad várába». Izsó Miklóssal megcsináltatott néhány történelmi arcképet, Rákóczi, Zrinyi, Werbőczy, Mária Terézia mellszobrát. Monumentális feladatokat tűzött ki; ő bízta meg Than Mórt a Nemz. Múzeum freskóival; erélyesen kezébe vette a lipótvárosi templom továbbépítését; egy oly monumentális középületet tervezett, mely rajztanodát, képtárat, időszerű kiállításokat, művésztermeket egyesítsen. Utódai a tervet végrehajtották, de, egységét megbontva, külön-külön s igen szétszórtan. Művészeti ösztöndíjakat alapított; második minisztersége alatt 36 művészt küldött ki külföldre, vagy külföldön levőket segélyezett: Munkácsyt, Paál Lászlót, Mészölyt, Benczur és Böhm Pált. 1871-ben képzőművészeti tanácsot szervezett, mely az állami vásárlásokat is intézte. Négy évi minisztersége alatt 12 művésztől kb. 50 ezer frt-nyi összegért vásárolt. Törődött a jövő művésznemzedékekkel is. Keleti Gusztáv jelentése alapján mintarajziskolát szervezett, melynek teljes megvalósítása már utódjára, Trefortra maradt. A közönség nevelése végett általánossá tette a rajztanítást; az iskolára gondolt, hogy onnan induljon ki a nevelő akció. Műemlékeink megóvásáról törvényjavaslatot tervezett. Ő mentette meg számunkra 1870-ben az Eszterházy-képtárat, s kiegészítve a Pyrker- és Ipolyi-hagyományokkal, megvetette a mai Szépművészeti Múzeum alapját.

Nyugat. 1914. évf. 6. sz. — *Schöppflin Aladár: Új nemzedék.* (Fololvasás

a Nyugat márc. 4-i estélyén.) Napjaink irodalmi küzdelmében két nemzedék harca folyik. Az idősebb az abszolutizmus kezdő éveiben volt gyermek s a kiegyezés után látott neki a férfimunkának. Végigjárta a nemzeti nagy felemelkedés útját s önérettel tekintett vissza a végzett nagy munkára. Az új nemzedék, mely 1900-ban 25 éves lehetett, már mindent készen kapott, s nem lévén része annak létrehozásában, nem volt annyira megelégedve a meglévővel. Elvált apától világnézet dolgában s ennek megfelelő új irodalmat teremtett. A XIX. század irodalma a középosztály bevett és hagyományos ideológiáját tükrözte vissza; a századfordulóra a különböző társadalmi osztályok és csoportok szétválása kiéleződött, s különböző világnézeteik legelőbb is az irodalomban surlódtak össze. Jellemzi ez új irodalmat az intellektuális nyughatatlanság szelleme, kritikai elégtelenség, mely a vérmesebbeknél lázadó jellegűvé válik, míg mások a nem tetsző világ elől önmagukba, művészetükbe, a szavak szerelmébe menekülnek. Stílusban is, de tárgykörben is nagy változatosság és árnyalatgazdagság kivált a lírában; nagy arányú törekvések a pszichologiai regényben; a magyar színpad meghódítása a hazai drámairodalomnak: eddigi főbb eredményei az irodalmi modernségnek.

U. i. 7. sz. — *Schöpplin Aladár: A Szekfü-ügy.* «Egy ellenzéki lapban valaki, aki olvasta a könyvet, hangos kiabáló szóval pánikot kiált: Rákóczi meggyalázták, mentsük meg Rákóczi! Konkurens lap, ne menjünk mindjárt utána. De ha a harmadik napon csak egy kicsit látszik, hogy a kiabálásnak hatása van, akkor elkezdünk mi is kiabálni, mert hát nem maradhatunk hazafiság dolgában a konkurens mögött. A könyvet nem olvassuk el, mert ki tudja, hátha akkor nem volna szívünk támadni... Ha aztán a könyvet erkölcsileg elégettük, szerzőjét kerébe törtük, az Akadémiát megtanítottuk keztyűbe dudálni, akkor talán... el is olvassuk a könyvet... Hangsúlyozni kell, hogy csak az olvasni nem tudó kultúrátlanság olvashat bele Szekfü könyvébe Rákóczi-ellenes szándékot... Aggodalmunkat csak részben oszlatja el az akadémia márc. 30-i, különben korrekt, csak a terrorizmussal szemben nem elég erőyes határozata».

Pester Lloyd. 1914. évf. 49. sz. — *Ernst Lorys: Ungarische Literatur in Deutschland.* Bródy Sándor és Molnár Ferenc egy-egy német nyelven megjelent kötetének kapcsán az újabb magyar elbeszélőirodalom németországi elterjedéséről szól, aminek főokát a modern magyar regény és novella könnyedségében találja.

U. i. 58. sz. — *Ernst Lorys: Der hundertjährige Szigligeti.* Közkeletű irodalomtörténeti megállapítások megismétlése.

U. i. 70. sz. — *Josef Turóczi Trostler: Beziehungen zwischen deutscher und ungarischer Literatur im XVIII. Jahrhundert.* Elismeréssel szól Császár Elemér tanulmányáról.

Pesti Hírlap. 1914. évf. 78. sz. — *Zsolt: Esti levél.* A Szekfü-ügyről szólva megjegyzi: «A hivatalos tudósok leszidnak mindent és mindenkit az Akadémián kívül s közülök némelyek abban találják kedvüket, hogy

különösen az eleven irodalmat, mely a közönség szeretetében él, lerántsák, jelezvén ezzel, hogy nekik csak a döglött literatura tetszik.» (Így nyilatkozik a nemzet történelmi tradíciójának védője a nemzet irodalmi tradíciójáról.)

Polybiblion. 1913. évf. 4. sz. — A Chronique rovatban *Visenot* meleghangú megemlékezése Vámbéry Ármin és id. Szinnyei József tudományos működéséről.

U. i. 1914. évf. 1. sz. — *Visenot* dicsérettel említi meg Vargha Damján három értekezését a magyar kódexirodalom forrásairól (Seuse Henrik Amand stb., Speculum humanæ salvationis stb., Ave Rosa sine spinis).

U. i. 2. sz. — *E. H.* ismerteti Kaposi József Szent Ferenc virágokertje (1913.) c. könyvét.

Revue Des Questions Historiques. 1914. évf. 1. sz. — *E. G. L.* ismerteti Kont Ignác Bibliographie française de la Hongrie (1913.) c. könyvét. (V. ö. folyóiratunk: II. 538., 541., 545. és III. 34.)

Sárospataki Református Lapok. 1914. évf. 9. sz. — *Gulyás József: Lucifer tragédiája.* Madách drámai költeményében Ádámnak nincs teljes tragikuma: küzd, elbukik, de bukásában mindig új erőt s tápot nyer új célért való küzdelemre; végül is nem a cél, hanem a küzdelem lesz fontossá előtte («S az ember célja e küzdelem maga»). Itt voltaképp csak Lucifernek van tragédiája. Küzd az Úrral; diadala az embertől függ; ha azt végkép hatalmába kerítheti, győz, ha nem, elbukott. Elbukik, s kudarcai sora még ezzel sincs befejezve, mert bűnhődése az lesz, hogy amit rontani vágy: «Szép és nemesnek új csirája lesz». Hogy Lucifer a dráma főszereplője, az is bizonyítja, hogy Madách, mikor fogságában e dráma eszméjével foglalkozott, címül is Lucifert adta neki. De akkori terve szerint Lucifer még győzött.

U. i. 10—11. sz. *Román Ernő: Kurucz Vay Ádámné sz. Zay Anna imakönyve.* Egy kéziratos imakönyv ismertetése: írója a cikk címében van megnevezve; 1719—1721 közt készült. Tartalma: előszó fiához, 20 prózában írt imádság, 19 költemény, néhány lap a Zsoltárok s Példabeszédek könyvéből s utószó szintén fiához. Mutatványul közöl belőle egy éneket, s az utószót.

U. i. 12. sz. — *Kristóf György: Lucifer tragédiája?* Cáfolja Gulyás József felfogását.

Történelmi És Régészeti Értesítő. A Délmagyarországi Történelmi És Régészeti Múzeumtársulat közlönye. 1913. évf. 3—4. sz. — *Trostler József: Dózsa György a XVII. század német irodalmában.* (Ism. folyóiratunk: III. 223.)

Uj Idők. 1914. évf. 12. sz. — *Herczeg Ferenc: Ünncpi játék.* Szigligeti születése 100 éves fordulója emlékére. Előadták a Nemzeti Színházban. (1914 március 7., 8., 9.)

Vasárnapi Ujság. 1914. évf. 11. sz. — *Szigligeti Ede ünnepe*. Sz. E. pályája nem a magyar drámairodalom, hanem a magyar színpad szempontjából a legfontosabb. Talán Sz. E. az első igazi vérbeli színházi ember kulturánkban.

U. i. 13. sz. — *Várkonyi Titusz: Vajda ismeretlen levelei*. Kisbaári Kiss Ferenchez írt öt levél 1885-ből, Vajda válóperével kapcsolatban.

Világ. 1914. évf. 82. sz. — *Ignotus: Magyar tudomány*. «Ha egyéb baja nincs Szekfű Gyulának, mint hogy hazaárulónak tartják, ennek hamar elvetheti a gondját. Széchenyin kezdve Gyulai Pálig — Deák Ferencen, Vörösmartyn és Arany Jánoson át — egész sor politikus, költő és tudós van, akit mind hazaárulónak tartottak, s csak haláluk után léptették őket elő nagy emberekké s nagy hazafiakká . . . Mert nehéz magyarnak lenni s a nehéz sorsban élő nemzetek ép úgy nem rajonganak az igazságért, mint a nehéz helyzetben lévő emberek . . . A politikus legalább hallgathat, vagy beszélhet másról. De a tudósnak beszélnie kell, és arról, amiről szó van. A tudósnak kötelessége, hogy annál hidegebb és idegenebb legyen tárgya iránt, mentül szerelmesebb bele. Becsületbeli kötelessége, mert a tudomány nem játék, a tudomány híd, amin járni fognak, annak tehát vasból kell lennie, nem szivárványból. Nincs nagyobb kegyetlenség, irtam én egyszer, mint megmondani az igazat annak, aki azt úgyis tudja. S a magyar történettudós abban a keserves helyzetben van, hogy ilyen kegyetlennek kell lennie . . . Ezért nehéz Magyarországon tudományos tudománynak fejlődnie. Az embereknek nincs szükségük igazságra, sőt többnyire nemcsak felesleges, de kínos és keserves számukra az igazság. Tudomány is csak ott fejlődik, ahol fogyasztják . . . S ezért izgat, mikor a debreczeni s a pozsonyi egyetemre kiírták a pályázatot s a képviselőház pénzügyi bizottságában az oktatási tárcát is tárgyalták: izgat, hogy fog-e a kellő tudományos levegő kifejlődni a két egyetem körül.»

U. i. 88. sz. — *Jókai levelesládája*. Részletek Degré Alajos, Arany János, Tompa Mihály, Tisza István, Bródy Sándor és Szomory Dezső leveleiből, melyeket a cikkíró a M. N. Múzeumban őrzött Jókai-hagyatékből közöl. — *Eötvös Károly parasztjai*. Adalék E. K. életrajzához. — *Ady Lajos: Pintér Jenő magyar irodalomtörténete*. Az eddig megjelent négy kötet ismertetése.

Westermanns Monatshefte. 1914 évf. 8. sz. — *Dusel F.: Liliom, dramatische Legende von Franz Molnár*. Kissé hideg, de azért a darab költői szépségeit elismerő cikk abból az alkalomból, hogy a berlini Lessingtheater előadta a Liliomot. A drámán, a szerző szerint, felismerhető Hauptmann Gerhard Hannele-jének hatása.